

SAVUNMA HARCAMALARI, TERÖRİZM VE EKONOMİ

Yrd. Doç. Dr. Selami SEZGİN

Pamukkale Üniversitesi

Maliye Bölümü

Türkiye 1980'lerin ilk çeyreğinden itibaren güneydoğu bölgesinde ayrılıkçı terörle uzun süre mücadele etmek zorunda kalmıştır. Terörle yapılan bu mücadelede son günlerde en çok gündeme gelen konu terörle mücadele çerçevesinde yapılan harcamalar ve bu harcamaların Türkiye ekonomisine olan etkisidir. Acaba Türkiye bu bölgeye yapılan harcamalar nedeniyle mi kalkınmasında problemler yaşamıştır. Eğer teröre bu kadar harcama yapılmıyorsa Türkiye ekonomik anlamda çok daha iyi bir yerde mi olacaktı. Temel olarak savunma harcamaları ekonomik büyümeyi olumsuz mu etkilemektedir. İlk bakışta oldukça kolay cevap verilecek bir soru gibi görünmesine rağmen ampirik çalışmalar sorunun çok basit olmadığını göstermektedir. Bu konuda ilk önemli çalışma 1973 yılında Benoit tarafından 44 az gelişmiş ülke için yapılmış ve savunma harcamalarının ekonomiyi olumsuz etkilemediği aksine olumlu bir etkiye sahip olduğu görülmüştür. Bu sürpriz sonuç birçok ekonomisti bu konuda araştırma yapmaya sürüklemiş ve bugüne kadar yapılan çalışmalar sonucunda bu konuda tam bir görüş birliği sağlanamamıştır.

Savunma harcamalarının etkileri harcamaların bileşimine bağlıdır. Yapılan harcamalar NATO tarafından dörtlü bir sınıflandırmaya tabii tutulmaktadır. Bunlar personel harcamaları, ekipman harcamaları, altyapı harcamaları ve diğer operasyonel harcamalardır. Altyapı harcamaları özellikle gelişmekte olan ülkelerde ülkenin kalkınmasına yardımcı olabilmektedir. Çünkü askeri amaçla yapılan çoğu altyapı hizmetleri sivil amaçlarla da kullanılabilir. Yine personel harcamaları çoğu kez diğer kamu personeline yapılan harcamalardan farksızdır. Asıl olumsuz etkiye sahip olması beklenen harcamalar ekipman harcamaları ve diğer operasyonel harcamalar olarak gösterilmektedir. Türkiye'nin bu ayrıma göre harcamaları Tablo 1'de görülmektedir. Görülen odur ki, ekipman harcamalarının payında ilgili dönemde bir artış söz konusudur. Operasyonel harcama payı ise 1985–1989 döneminde en üst seviyeye ulaşmış ve daha sonra giderek azalmıştır.

Tablo 1. Türk Savunma Harcamalarının Dağılımı (%) (1)

	Personel	Ekipman	Altyapı	Diğer operasyonel
1980–1984	45,3	9,1	13,2	30,1
1985–1989	37,1	18,2	5,4	38,4
1990–1994	50,1	23,7	3,0	22,5
1995–1999	48,2	26,5	4,4	20,0
1997	48,4	27,0	4,2	20,4
1998	48,5	20,6	6,1	24,8
1999	47,0	25,5	8,5	19,0

2000	41,0	33,6	6,2	18,3
------	------	------	-----	------

Savunma harcamalarının ekonomiye zararlı olup olmadığı ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Türkiye konusunda yapılan 1950–1994 arasındaki savunma harcamalarının incelenmesi sonucu ekonomik büyüme ile savunma harcamaları arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur (2). Benzer bir çalışma Yunanistan savunma harcamaları için yapılmış fakat savunma harcamalarının bu ülke ekonomisi üzerinde olumsuz etkiye sahip olduğu ispatlanmıştır (3). Savunma harcamalarının büyüklüğü konusunda en çok kullanılan ve belirleyici olan ölçü, o ülke savunma harcamasının o ülkenin toplam gayri safi yurt içi hasılasına oranıdır. Bu orana savunma yükü de denmektedir. Bu açıdan bakıldığında Türkiye OECD ülkeleri içinde Yunanistan'dan sonra en yüksek rakama sahiptir. Bu gözle bakıldığında Türkiye'nin savunma harcamaları yüksek gibi görünmektedir. Oysa bu tabloyu Türkiye ve bölge ülkelerinin savunma yükü olarak baktığımızda Türkiye'nin savunma yükü ön plana çıkmamaktadır. Türkiye toplam gelirinin % 4'ünü savunmaya harcarken bu rakam Güney Kıbrıs için 6.1 ve Yunanistan için 4.6'dır (4). NATO verileri de 1999 yılında Türkiye için % 4.2 ve Yunanistan için % 4.8'dir (5). Görülen odur ki, Yunanistan Türkiye'ye nazaran gelirinin daha büyük bir kısmını savunmaya harcamaktadır.

Savunma harcamaları Türkiye ekonomisine zararlı olmuştur tezi çok doğru değildir. Savunmaya harcanan para ile ülkenin gelişmesi arasında bir çok yakın ilişki her zaman geçerli değildir. Tayvan, savunma yükü çok yüksek olmasına rağmen en hızlı kalkınan ülkeler arasındadır. Yine İsrail, bölgenin savunma yükü en yüksek ve kalkınma düzeyi en yüksek ülkesidir. Kuzey Kore ise savunma yükü çok yüksek ve fakir bir ülkedir. O halde savunma harcamalarının optimal bir büyüklüğü vardır. Türkiye 1980–1996 yılları arasında en yüksek ortalama büyüme rakamlarını elde etmiş ve dış ticaret, kişi başına gelir gibi rakamlarda ilerleme sağlamıştır. Bölgesel anlamda bakıldığında 1980 sonrası dönemde Güneydoğu bölgesinde asker sayısındaki artış, bu bölgede uygulamaya konulan korucu uygulaması bölgenin gelir düzeyi ve harcama kapasitesini artırmıştır. Toplam talepte meydana gelen bu artış bölgedeki gelir düzeyini artırmıştır. Bölgede kişi başına düşen gelir açısından diğer bölgelerle olan gelir farkı azalmıştır. Türk ordusunun bölgede bulunması bölgeye eğitim ve sağlık alanında da pozitif dışsallıklar sağlamıştır. Yine bölgede Türk ordusunun uzun süre konuşlanması altyapı yatırımlarını hızlandırmış ve bu altyapı hizmetleri sivil amaçlarla da kullanılmaya başlanmıştır. Güneydoğu'da PKK ile Türk ordusunun bu dönemde çatışmalara girmesi ordunun daha dinamik hale gelmesini sağlamıştır. Bu durum Yunanistan tarafından Türk ordusu ile rekabet edilebilirlik özelliğini yitirme olarak algılanmış ve önce Türkiye'ye karşı yeni ittifaklar arama ve daha sonra Türkiye ile çatışma yerine ortak hareket etme yollarını aramaya itmiştir. Yunanistan'ın Türkiye'nin AB üyeliği konusunda olumlu bakış açısı bu dönemin bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Yine bu dönemde savunma sanayiinde büyük atılımlar yapılmış bu yeni yatırımlar istihdamı arttırıcı etkide bulunmuştur. Ayrıca savunma sanayi genellikle daha yüksek teknolojiler kullanmaktadır. Kullanılan yüksek teknolojiler ekonominin diğer kesimlerine de pozitif dışsallıklar sağlamaktadır. Bu yönüyle gelişen savunma sanayii Türkiye'nin teknolojik gelişmesine de yardım etmiştir.

Türkiye askeri güç açısından tüm Avrupa'da belirgin bir üstünlüğe sahiptir ve son yıllarda bu güç modern ekipmanlarla da desteklenmektedir. Asker sayısının toplam işgücüne oranının % 3.6 gibi yüksek bir rakama ulaşmasına rağmen, bu durum Türk ekonomisi açısından eksik istihdam nedeniyle bir olumsuzluk oluşturmamıştır, aksine işsizliği azaltıcı bir yönü vardır. Yunanistan için bu gösterge % 5.1'dir ve ampirik çalışmalar Yunanistan için yüksek asker sayısı/işgücü oranının Yunanistan ekonomik büyümesini olumsuz yönde etkilediğini göstermektedir (6). Türkiye savunma harcamalarının Yunanistan'ın aksine ekonomiye olumlu katkılar yapmasının nedenleri aşağıdaki

şekilde sıralanabilir:

Ø Türkiye'de silahlı güç işgücünde bir açığa neden olmamaktadır.

Ø Türkiye'de savunma harcamaları kendi içinde sağlık (42 askeri hastane ve GATA) ve eğitim (Askeri Liseler, Kara Harp Okulu, Askeri Harp Akademileri) harcamalarını önemli ölçüde barındırmaktadır.

Ø Güneydoğu'da bulunan asker varlığı terörle mücadele yanında o bölgede toplam talebi canlandırıcı etkiye sahip olup bölgesel kalkınmaya yardımcı olmuştur.

Savunma bütçesinin gelişimine baktığımızda, (Tablo 2) savunma bütçesinin payı yıllar itibariyle konsolide bütçe içerisinde azalış göstermektedir. Bununla birlikte bazı savunma harcamalarının bütçe dışında kalması (Savunma Sanayi Fonu) ve faiz giderlerinin görünmemesi bütçe payını olduğundan düşük göstermektedir. Savunma harcamalarına NATO verileri ile baktığımızda bir artış söz konusudur.

Tablo 2. Türkiye'de Savunma Harcamalarının Konsolide Bütçe İçindeki Payları (7)

Yıllar	Savunma Bütçesi/Konsolide Bütçe
1930	30,2
1950	27,0
1970	18,2
1990	17,9
1994	15,0
1998	10,4
1999	10,1
2000	9,5
2001	12,41
2002*	9,98

*2002 yılı bütçesi başlangıç ödenekleri

Sonuç olarak, Türkiye'nin terörle mücadelesinin birtakım olumsuz etkileri olmasına rağmen (hayvancılık ve tarım) ekonomik gerilemeye neden olduğu tezi pek doğru değildir. Dünyada başka ülkelerde yapılan ve Türkiye için de yapılan ampirik bulgular savunma harcamalarının her zaman negatif etkiye sahip olmayacağını hatta pozitif etkiye sahip olacağını göstermiştir. Savunma harcamaları ile eğitim ve sağlık arasında bir trade-off olması çok çekici görünmesine rağmen savunma harcamalarındaki azalışlar eğitim ve sağlığa çoğu zaman gitmemektedir. Güvenli bir ortam ekonomik kalkınma için ana koşuldur, kendini güvenli hissetmeyen sermaye yatırım yapmayacaktır. Güvenli ortamı sağlayan savunma harcaması miktarı optimum savunma harcamasıdır. Bunun altında kalan miktar ekonomiyi

olumsuz etkiler ve yine aşırı savunma harcaması da ekonomik ve sosyal olumsuzluklar yaratır. Türkiye için görünen odur ki yapılan savunma harcamaları güvenli ortamı yaratacak düzeyde olmuştur. Söz konusu dönemde yapılan harcamaların ekonomiyi olumsuz etkilediği tezleri Türkiye'nin ilgili dönemde büyümesinin görece olarak yüksek olduğu göz önüne alınırsa ampirik destek bulamamaktadır.

1. NATO (2001) *NATO Review*, NATO, Brussels.
2. Sezgin, Selami (1997) "Country Survey X: Defence Spending in Turkey," *Defence and Peace Economics*, 8 (4), 381–409.
- Sezgin, Selami. (2001) "An Empirical Analysis of Turkey's Defence–Growth Relationship with a Multi Equation Model (1956–1994)," *Defence and Peace Economics*, 12 (1), 69–86.
3. Sezgin, Selami (2000) "The Defense–Growth Relation: Evidence from Greece," in Jurgen Brauer and Keith Hartley (eds.) *The Economics of Regional Security: NATO, the Mediterranean and South Africa*, Amsterdam, Harwood Academic Publishers, 113–137.
4. USACDA (Arms Control and Disarmaments Agency (1998) *World Military Expenditures and Arms Transfers*, Washington.
5. NATO (2001) *NATO Review*, NATO, Brussels.
6. Sezgin, Selami. (2001) "An Empirical Analysis of Turkey's Defence–Growth Relationship with a Multi Equation Model (1956–1994)," *Defence and Peace Economics*, 12 (1), 69–86.
7. Maliye Bakanlığı (1999) *2000 Yılı Bütçe Gerekçesi*, Ankara
Maliye Bakanlığı (2001) *2002 Yılı Bütçe Gerekçesi*, Ankara
Özmucur, S. (1997) *Economics of Defense and Peace Dividend in Turkey* Bogaziçi University Printhouse, İstanbul

Kaynaklar

- Benoit, Emile, 1973. *Defence and Economic Growth in Developing Countries*. Boston, MA: D.C. Heath.
- Benoit, Emile, 1978. 'Growth and Developing Countries', *Economic Development and Cultural Change* 26(2): 271–280.
- Maliye Bakanlığı (1999) *2000 Yılı Bütçe Gerekçesi*, Ankara
Maliye Bakanlığı (2001) *2002 Yılı Bütçe Gerekçesi*, Ankara
NATO (2001) *NATO Review*, NATO, Brussels
Özmucur, S. (1997) *Economics of Defense and Peace Dividend in Turkey* Bogaziçi University Printhouse, İstanbul
Sezgin, S. (1997) "Country Survey X: Defence Spending in Turkey," *Defence and Peace Economics*, 8 (4), 381–409
Sezgin, S. (2000) "The Defense–Growth Relation: Evidence from Greece," in Jurgen Brauer and Keith Hartley (eds.) *The Economics of Regional Security: NATO, the Mediterranean and South Africa*, Amsterdam, Harwood Academic Publishers, 113–137.
- Sezgin, Selami. (2001) "An Empirical Analysis of Turkey's Defence–Growth Relationship with a Multi Equation Model (1956–1994)," *Defence and Peace Economics*, 12 (1), 69–86
USACDA (Arms Control and Disarmaments Agency (1998) *World Military Expenditures and Arms Transfers*, Washington

STRADİGMA.COM

aylık strateji ve analiz e-dergisi
Haziran 2003 Sayı 5 ISSN : 1303 - 9814

5/5

www.stradigma.com

aylık strateji ve analiz e-dergisi

STRADİGMA.com bir **FORSNET** e-yayıdır